

◆◆◆ GÁJER LÁSZLÓ

Boldog Meszlényi Zoltán krisztológiai írása

1. A SZÖVEG KELETKEZÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

A *Religio, hittudományi és bölcséleti folyóiratban* 1918-ban két részletben jelent meg a fiatal Meszlényi Zoltán írása „Üressé tette önmagát” *Fil.* 2,7 címmel.¹ A krisztológiai szöveg alcíme: *Egy sajátos protestáns Krisztus-tan alap gondolatai*. A *Religio*, amely korábban katolikus társadalmi jellegű folyóirat volt, 1914-től hit- és bölcslettudományi folyóirattá alakult, melynek főszerkesztője Kis János volt. Az esztergomi Prímási Levéltár őrzi a cikk kéziratát, de Boldog Meszlényi Zoltán feljegyzéseit is, melyet a cikk nyers változatának összeállításakor készített.² A kézirat külzetén még ezt a címet tüntette fel: „»Az Ige testté lőn« Jn. 1,14”, alcímként pedig ez szerepel: „A kenotikus teológia főgondolatai”. Jegyzeteinek borítójára egyszerűen ennyi van felírva: „Kenosis”. A jegyzetre írt időpontok azt sejtetik, hogy a cikk 1917 novemberében született.

Meszlényi 1910-ben filozófiai diplomát és licenciátust, 1912-ben filozófiai doktorátust szerzett a római Gergely Egyetemen, 1913-ban pedig ugyanitt a teológiai diplomát is megkapta. Filozófiai érdeklődését a hagyatékában található két szöveg jelzi, az 1910-ből való hatoldalas kézirat Seneca sztoikus etikájáról, valamint „A legfőbb jó Ciceró bölcséletében” című huszonnégy oldalas írás.³ 1915-ben, a tanév végén Rómában már a kánonjogi végzettsége is megvolt. Amikor Rómába érkezett, beszélt olaszul és franciául, de a tárgyalt cikk elkészítéséhez elengedhetetlen német nyelvet a római évek alatt tanulta meg. 1915. október 28-án Innsbruckban szentelte pappá Franz Egger brixeni püspök. 1917. március 2-ától már mint érseki levéltáros és szertartó tevékenykedett.⁴ Krisztológiai témájú cikke ebben az időszakban, két évvel

¹ MESZLÉNYI Zoltán, „Üressé tette önmagát” *Fil.* 2,7, in *Religio, hittudományi és bölcséleti folyóirat* 77 (1918) 585-597. 521-538.

² Prímási Levéltár (a továbbiakban: PL), Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz: Szentbeszéd, beszédek, tanulmányok, 3.1. A kenotikus teológia fő gondolatai.

³ Vö. PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.2., illetve 3.

⁴ Vö. BEKE Margit, *Boldog Meszlényi Zoltán Lajos püspök élete és halála* (Budapest 2009) 51.

pappá szentelése után, az I. világháború tapasztalatának árnyékában, ugyanakkor a római tanulmányok friss hatása alatt született.

Meszlényi cikke a protestáns krisztológia egy sajátos irányzatára adott válasz, a kenotikus krisztológia cáfolata. A 17. században kialakult ugyanis egy protestáns, majd anglikán teológusok által képviselt krisztológiai irányzat, amely a 19. században újabb lendületet vett. A Fil 2,7-et több protestáns hittudós úgy kezdte értelmezni, hogy Krisztus megtestesülésekor földi életének idejére önként lemondott isteni természetéről. A jelen írás célja mindössze az, hogy rámutasson a szent püspök meglátásainak időszerűségére, kiemelve néhány különösen pontos megjegyzését. Nem céлом azonban, hogy részletesen ismertessem a kenotikus krisztológia fejlődését, sem az azzal kapcsolatos véleményeket és kritikákat.

2. A KENÓZIS KALKHEDÓNI ÉRTELMEZÉSE

A kenózis (κένωσις) kifejezés a *κενόω* (kiürít) igéből származik, és önkiüresítést jelent. Mindössze egyszer fordul elő az Újszövetségben, mégpedig a Filippi levél Krisztus-himnuszában (Fil 2,7). A „*ἐαυτὸν ἐκένωσεν*” formulát úgy fordítjuk magyarra: „kiüresítette önmagát”. „Ő, aki Isten formájában volt, az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell” – hangzik a Filippi levél idézett részét megelőző verssor a Szent István Társulat magyar fordításában. Hasonló értelmet hordoz a Galata levél 4,4, és ahogy Meszlényi cikkének címváltozata is utalt rá, a János evangélium 1,14. A himnusz nem Krisztus isteni és emberi természetének viszonyát írja le, hanem az üdvösség útjának egyes fázisait, Jézus aláztos hozzáállásának példaértékét hangsúlyozva.⁵ „Isten formája” – latinul: „*in forma Dei*” – ebben az esetben tehát nem az isteni természetet jelenti, ahogy később helytelenül értelmezték, hanem – a doketizmus veszélyét elkerülve – létezésének tényleges formáját, vagyis módját. Pál apostol a Filippi levélben Krisztus három létmódját különböztette meg: amikor „Isten formájában volt”, amikor „szolgai alakot öltött”, és amikor „Isten felmagasztalta őt” minden teremtmény fölé. A forma, a görög *μορφή* kifejezés a Bibliában az arisztoteliánus jelentés helyett a külső megjelenésre utal.⁶ A kenózis abban áll, hogy Krisztus lemondott a dicsőségben való létmódról, és

⁵ Vö. GEWISS, Josef, *Kenosis*, in HÖFER, Josef – RAHNER, Karl (Hrsg.), *Lexikon für Theologie und Kirche* 6 (Freiburg 1961) 115.

⁶ Vö. OEPKE, Albrecht, *κενόω*, in KITTEL, Gerhard (Hrsg.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* 3 (Stuttgart 1957) 661. Vö. továbbá OTT, Ludwig, *Grundriß der Dogmatik* (Freiburg-Basel-Wien 1981) 163-164.

helyette a szolgálai létmódot vette magára. Egy emberhez lett hasonló, létmódjában mint ember jelent meg.⁷

Krisztus egyetlen személye az isteni és az emberi természet hordozója. Az ő személyében benne foglaltatik az egymástól végtelenül különböző két természet, és az ő személyében a két természet tulajdonságainak (*idiomatium*) közössége (*communicatio*) fennáll. Nagy Szent Leó pápa így fogalmazott a Flaviánuszhoz írt *Tomus*ában:

„Mindkét természet sajátossága sértetlen marad és egy személyben találkozik; felvette tehát a fenség a jelentéktelenséget, az erő a gyengeséget, az örökkévalóság a halandóságot, és a mi állapotunk tartozásának a lerovása végett a sértetlen természet egyesült szenvedni tudó természettel... Felvette a szolga alakját a bűn szennye nélkül, növelte az emberi tényezőket, az istenieket nem kisebbitette, mivel az a kiüresedés, amellyel a láthatatlan, mint látható mutatja be magát..., a szánalom lehajlása volt, nem a hatalom hiánya.”⁸

Az emberi természet Isten Fiának természetéhez tartozik, aki magára vette azt. Isten Fia a maga teljességében jelen van az emberi természetben, és mindaz, amit benne művel, a Szentháromság egyik személyétől való. Isten Fia közli a maga emberségével szentháromságos létmódját. Krisztusról tehát mindkét természet tulajdonságai állíthatók. Így lehetséges az egyetlen személyt, aki az emberi természet hordozója, emberként ábrázolva is isteni tulajdonságokkal felruházni, mint amikor azt mondjuk, hogy Mária Fia mindenható és Isten. Ugyanakkor ebben az értelemben állíthatjuk Krisztus egyetlen személyéről, aki az isteni természet hordozója, az emberi tulajdonságokat is, mint például, hogy Isten Fia meghalt. A *communicatio idiomatium* értelmezése akkor helyes, ha a konkrétumot a konkrétumra vonatkoztatjuk, de nem helyes, ha absztrakt tulajdonságokat más absztrakt vagy éppen konkrét tulajdonságokra vonatkoztatunk. Az absztraktum (istenség, emberiség, mindenhatóság...) ugyanis a konkrét természetre vonatkozik az egésztől függetlenül, míg a konkrétum (Isten, Logosz, Emberfia...) a lényegre, az egészre. Így nem állíthatom, hogy az istenség emberiség, vagy a Logosz emberiség, de azt igen, hogy a Logosz ember, a Megfeszített mindenható vagy Mária Fia örökkévaló.⁹ A Filippi levél himnusza alapján állíthatjuk, hogy Is-

⁷ Vö. GEWIESS 116.

⁸ DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Bátonyterenye-Budapest 2004) 293.

⁹ Vö. OBERHAMMER, Vinzenz, *Communicatio idiomatium*, in BUCHBERGER, Michael (Hrsg.), *Lexikon für Theologie und Kirche* 3 (Freiburg 1931) 20-21, valamint LIÉBEART, Jacques, *Christologie*, in SCHMAUS, Michael – GRILLMEIER, Alois (Hrsg.), *Handbuch der Dogmengeschichte* III. 1a (Freiburg-Basel-Wien 1965) 121-122.

ten Fia emberi tulajdonságokkal rendelkezett, mert magára vette az emberséget. Nem ragaszkodott isteni tulajdonságaihoz, ezért külsejében úgy jelent meg, mint egy ember.

3. A PROTESTÁNS KENOTIKUS KRISZTOLÓGIÁK KIALAKULÁSA MESZLÉNYI ISMERTETÉSÉBEN

Mint említettük, a kenózis értelmezési lehetőségei, különösen a Filippi 2,7 exegézise nyomán először a 17., majd a 19. században létrejöttek az úgynevezett protestáns kenotikus teológiák. A khalkedoni dogma ókori értelmezésétől eltérően a kenotikus krisztológiát képviselő protestáns gondolkodók úgy vélekedtek, hogy a két természet egysége Krisztus egyetlen személyében csak úgy jöhetett létre, ha a Logosz megtestesülve kiüresítette magát – legalábbis földi életének idejére – isteni tulajdonságaitól. Úgy gondolták, hogy az isteni tulajdonságok jellemzik ugyan az isteni természetet, de nem lényegi tulajdonságai annak, és egyben összeférhetetlenek a valódi és teljes emberséggel.¹⁰

Luther elfogadta a kalkhedoni dogmát, az isteni változhatatlanság és a *communicatio idiomatum* tanát. Úgy vélte azonban, hogy „a theologusok az Isten és ember között lévő űrt túlságosan hangsúlyozták s így lehetetlenné tették a nehéz probléma megoldását”.¹¹ A protestánsok Luther nagy érdemének ezért éppen azt tartották, hogy feladta a két természet közötti ellentétet, azt állítva, hogy „az emberi természet lényegéhez tartozik bizonyos fogékonyság, amely arra képesíti, hogy isteni tulajdonságokat öltson fel, ha a Teremtő akarja”.¹² Így Krisztus emberi természete az isteni tulajdonságok részesévé lesz. Meszlényi bírálta Luthert, aki a *communicatio idiomatum realis* alexandriai eredetű tanát képviselte, melynek értelmében az isteni természet közli tulajdonságait az emberivel. Azt azonban még inkább kifogásolta, hogy Luther szerint ez fordítva is igaz, hiszen a *communicatio* kölcsönös. Ezen állítás furcsasága különösen az Oltáriszentség körüli vitában mutatkozott meg, hiszen azzal kapcsolatban Luther azt állította, hogy Krisztus emberi természete szerint is mindenütt jelen van, és ez lehet a valós jelenlét magyarázata is. A mindenütt jelenvalóságnak (*ubiquitas*) az ember Jézusról való állítása a *communicatio idiomatum* protestáns értelmezésének következménye. A protestáns értelmezés túlhangsúlyozta azt a tényt, hogy Jézus lemondott az isteni alakról, arról, hogy isteni minőségben, Istenként mutakozzék. Ugyan emberi természete is részesedett az isteni tulajdonsá-

¹⁰ Vö. PUSKÁS Attila, *Kenotikus krisztológiák a kritika mérlegén*, in *Teológia* 50 (2016) 3-4/183.

¹¹ MESZLÉNYI 522.

¹² Uo.

gokból – tanítják –, mégis lemondott e tulajdonságok dicsőséges alakjának megnyilvánulásáról. Meszlényi ezt a téves nézetet úgy foglalta össze, hogy a Fiú, aki öröktől fogva az Atyánál van, elhagyja isteni méltóságát, megváltoztatja lényegét, „depotenciálódik”, és öntudatlan, mégis szellemi lényvé változik.¹³ Ez az átváltozott Fiú egyesül majd az emberi természettel, mely egyesülés eredménye az Istenember, Krisztus egy személyben és két természetben. Ez pedig, Meszlényi szerint, azért lehet kérdéses, mert „feladja az Istenség változhatatlanságát”, ami miatt – jegyzi meg – nehéz is megérteni, hogy a protestáns gondolkodók miért karolták fel ezt a tant.

Meszlényit nyilván zavarta a protestáns krisztológiának a kalkhedoni dogma tanításától eltérő 19. századi iránya, ezért a fiatal teológus apologetikus stílusban írt erről a kérdéstről, anélkül bírálva a kenotikusokat, hogy a katolikus álláspontot kifejtette volna. Felismerte, hogy a kenotikusok véleményét erősen meghatározta a Schleiermacher történeti megközelítésétől való távolságtartás, mivel az evangélium általa képviselt racionalisztikus magyarázata túlhangsúlyozta Krisztus emberségének mibenlétét és emberi fejlődésének fontosságát.¹⁴ Meszlényi egyenesen azt jegyezte fel Schleiermacherről, hogy teológiájában „az örök Fiúnak megtestesüléséről szó sincs”,¹⁵ ugyanakkor nézeteivel kapcsolatban a kenotikusok is úgy látták, hogy azokat nem lehet összeegyeztetni az ortodox hittel. Meszlényi hozzátette, hogy a modern protestáns teológia, amely Schleiermacher teológiájából fejlődött ki, nem lehetett a kenózis teológiájának alapja, hiszen abban az örök Fiú megtestesüléséről nincs szó. Ennek az irányzatnak a kenotikusok legfeljebb Krisztus emberi fejlődésének hangsúlyozását köszönhetnék. A kenózis képviselői ezért sokkal inkább a régi lutheránus teológiához visszanyúlva jutottak arra a következtetésre, hogy egy depotenciált Logosz, megtartva szellemiségét, de öntudatlanná válva emberi fejlődésen mehet keresztül, és fokozatosan megváltói és istenfiúi öntudatra ébredhet. A régi teológia forrásait elsősorban Joseph Brenz (1499–1570) sváb, és Marton Chemnitz (1522–1586) szász teológusoknál találjuk, akik követték a lutheri értelmezést. Brenz „kettős istenséget különböztetett meg Krisztusban. Az egyik az önmagától lett Logosz, a másik az emberi természetnek juttatott isteni lényeg.”¹⁶ Jézus egész élete ennek az emberi természetnek juttatott isteni lényeg korlátozása, kenózisa, isteni tulajdonságainak elrejtése. Chemnitz ezzel szemben nem fogadta el, hogy a Logosz közölhetné az emberi természet-

¹³ Vö. MESZLÉNYI 521-522.

¹⁴ Vö. SCHLEIERMACHER, Friedrich, *Hermeneutik und Kritik* (Frankfurt am Main 1995) 387-394. Vö. DIETZ, Lange, *Historischer Jesus oder mystischer Christus. Untersuchungen zu dem Gegensatz zwischen Friedrich Schleiermacher und David Friedrich Strauss* (Gütersloh 1975) 127-131; MESZLÉNYI 522, 526-527.

¹⁵ PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.1., 16.

¹⁶ Vö. MESZLÉNYI 524.

tel a maga tulajdonságait, és elvetette a *natura humana capax divinae* elvet.¹⁷ Azt azonban mégis megengedte, hogy az emberi természet, amely ugyan nem birtokolja az isteni tulajdonságokat, alkalmas lehet azok befogadására. Az ember Jézus bizonyos esetekben, például a csodák megtételekor, használhatta is az isteni mindenhatóságot.

A kenotikus teológia 19. századi vezéralakja, Gottfried Thomasius (1802–1875) ehhez a régi, Scheleirmacher előtti teológiához akart visszatérni, és védelmébe vette Krisztus istenségét. Thomasius úgy a thübingei sváb, mint a giesseni szász teológusok örököseként kívánt fellépni, és – ahogy Meszlényi egy feljegyzésében olvashatjuk – „minden erejét arra szentelte, hogy a régi lutheránus tant ismét érvényre juttassa, s az ellenfél támadásai-val szemben sikeresen megvédje”.¹⁸ Úgy vélte, a Logosz depotenciálódásának tana mindkét iskola nézeteinek közös következménye kell, hogy legyen. A Logoszt megfosztotta annak *maiestasától* (δόξα) egészen a felmagasztaltatás pillanatáig. Meszlényi amellett érvelt, hogy ez a régi protestáns teológiából, amely a Fiú változhatatlanságát következetesen védte, nem következik, sokkal inkább az attól való eltérést, annak reformját jelenti.¹⁹ „A Luthertől felállított személyi egység az Istenséget az emberi természet határai közé szorította, helyesebben ennek korlátait kiterjesztette, hogy az isteni természetet befogadhassa.”²⁰ Luther felfogása az emberi természetről is állítaná a *maiestast*, hiszen, ha azt az embertől elvitatjuk, nézetei értelmében ugyanazt kellene tennünk a végtelen Logossal is. Luther tehát isteni tulajdonságokat juttatott az emberi természetnek, hogy az istenieket változatlanul meghagyhassa. Innét már csak egy lépés a modern kenotikusok tana: az emberi végesség átvitele a Logoszra, hogy ezzel egy valódi emberről, egy fejlődésre képes Krisztusról beszélhessenek. „Nem volt tehát más hátra – jegyezte fel Meszlényi –, mint szakítani a régi ortodox teológiával és a Logos-t kiforgatni valami módon végtelenségéből, annál is inkább, mert a racionalizmus érelyesen hangsúlyozta az emberi korlátokat, amik között Krisztus élete lefolyt.”²¹ Meszlényi úgy vélte, hogy Thomasius munkássága annak a folyamatnak a része, melynek során az ortodox protestáns teológia „a racionalizmus térhódítása folytán alapjaiban megrendült”.²² Thomasius úgy értelmezte a Filippi levél idézett helyét, hogy a Logosz az önküresítés alánya, aki, amikor emberré lett, bizonyos isteni tulajdonságokról lemondott. Isten mintegy magához emelte az emberi természetet, ehhez pedig „nemcsak az

¹⁷ Vö. uo.

¹⁸ PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.1, 15.

¹⁹ Vö. uo. 17.

²⁰ MESZLÉNYI 528.

²¹ PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.1, 18.

²² Uo. 20.

emberinek kellett Krisztusban istenivé lenni, hanem az isteninek is emberivé”.²³ Ez az önküiresítés nem érinti az isteni lényeket, mert akkor Krisztus megszűnne Isten lenni, hanem csak a *δόξα*-t. Ebben az értelmezésben az Istenember megmarad Istennek, megszűnik azonban „Isten módjára” – *in forma Dei – ἐν μορφῇ θεοῦ* (vö. Fil 2,6) – létezni, ténylegesen nem tartja meg az isteni *δόξα*-t, a Fiú isteni öntudata emberivé lesz. „A kenosis biztosítja Krisztus személyének egységét; egységes lesz az Istenember belső élete, csak úgy, mint külső ténykedése.”²⁴ Ebben az értelmezésben az Atya a *δόξα*-t a kereszthalál után adja vissza a Fiának, amelytől az megfosztotta magát a megtestesülés pillanatában.²⁵

4. PROTESTÁNS KRISZTOLÓGIA BÍRÁLATA

Jegyzeteiben megtaláljuk Meszlényi öt kifogását a kenózis elméletével szemben. Szerinte a kenózis nem egyeztethető össze az Isten fogalmával, hiszen az öntudat Isten lényegéhez tartozik, ezért Isten nem foszthatja meg magát a megismerés aktualitásától. A kenózissal ugyanakkor nem egyeztethető össze az isteni szeretet sem. Öntudatlansága állapotában ugyanis a Fiú nem szeretheti az Atyát azzal az abszolút szeretettel, amely a Szentháromság lényegéhez tartozik. Meszlényi egyenesen úgy fogalmazott, hogy a „kenózis ezért mintegy felfüggeszti a Szentháromságot”. A kenózis állapotában az Istenember fejlődésének vezetését Thomasius a Szentlélekhez kötötte. A Szentlélektől függene az a fejlődés, amelyben a Logosz saját alakját ismét visszaállítaná. Ez esetben azonban a Szentlélek nem származhatna a Fiútól, hanem a Fiú nélkül kellene hatnia a depotenciált Logoszra. Meszlényit ez az elmélet az ebionitizmusra emlékeztette. A kenózis elmélete nem magyarázná meg az isteninek az emberivel való egyesülését sem, hiszen a Logosz önkorlátozása után két egyenrangú lénynek kellene egyesülnie, márpedig könnyebb elképzelni két teljesen különböző lény egyesülését, mint két egyenrangúét. Az ötödik kifogás szerint a kenózist Isten végtelen szeretetének tulajdonítani azért is helytelen, mert „aki végtelenül szeret, az végtelenül igazságos is, márpedig a végtelen igazságosság megköveteli Isten saját lényének megtartását”.²⁶

A modern protestáns krisztológia egyik jellemzője Krisztus emberi fejlődésének hangsúlyozása. „Krisztusnak be kellett magát állítani a bukott emberiség történelmébe. Történelem azonban nincs fejlődés nélkül. Isten Fiá-

²³ MESZLÉNYI 529.

²⁴ Uo. 530.

²⁵ Vö. PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.1, 24.

²⁶ Vö. uo. 25-29.

nak is, ha emberré lesz, történeti életet kell élnie, fejlődésre képes embernek kell lennie.²⁷ Meszlényi ezzel szemben hangsúlyozta, hogy az emberi fejlődés egyáltalán nem volt szükséges a megváltás művéhez. A Logosz ugyanis egyesülhetett volna egy kifejlődött emberi egyeddel is, hogy ezután rögtön meghalva üdvösségszerző áldozattal váltsa meg az emberiséget. Ekkor persze nem érvényesült volna Krisztus életének nevelő hatása. Ezen etikai szempont miatt tehát jobb, hogy a Logosz gyermekként lett emberré. Azt azonban semmiképpen sem állíthatjuk, hogy Krisztus emberi fejlődése a megváltás miatt okvetlenül szükséges lett volna. A „mindenben hasonlónak lett” kijelentés tehát nem jelent egyebet, mint hogy Krisztus a halandóságot tekintve azonos lett az emberekkel.

A modern protestáns krisztológia másik jellemzője a személyiségnek az öntudattal való azonosítása. Meszlényi megjegyezte, hogy ez volt a katolikus teológus, Günther tévedése is.²⁸ Hozzátette, hogy az elv háttérében John Locke személyfogalmát fedezhetjük fel, aki az *Értekezés az emberi értelemről* című munkájában így fogalmazott: a személy „gondolkodó, értelmes lény, amely ésszel és reflexióval rendelkezik, s képes szemügyre venni önmagát, mint önmagát, tehát mint olyan gondolkodó dolgot, mely különböző időpontokban és helyeken is ugyanaz”.²⁹ Locke szerint az öntudat olyan lényeges eleme a személynek, hogy az adja meg a személy önazonosságát: „ezáltal lesz ki-ki a maga számára azzá, amit önnön magának nevez”. Meszlényi úgy értékelte Locke meghatározását, hogy a személynek a tudat felőli megközelítése ugyan nem adja meg a személy lényegét, de lehet akár egy jó, leíró meghatározás is. Azt azonban egyértelműen vitatta, hogy a személy ilyen pszichológiai meghatározását az isteni igazságokra is alkalmazni lehetne. Hiszen a keresztény hit a Szentháromságról azt vallja, hogy az egyetlen öntudat, mégis három személy. És ehhez hasonlóan az Istenember két szellemi, öntudatos lény egyetlen személyben való egyesülése. Locke pszichológiai személyfogalma tehát máris csorbát szenved, ha teológiai valóságokra akarjuk alkalmazni. A protestánsok hibáját Meszlényi éppen abban látta, hogy „nem akarják feladni a személynek azt a fogalmát, amit a »természetes ész« világánál megalkottak maguknak”.³⁰ A kenotikusok ezért úgy akarják fenntartani Krisztus istenségét, hogy megfosztják öntudatától, csak hogy ne kelljen két személyt megengedniük Krisztusban. Meszlényi helyesen ma-

²⁷ MESZLÉNYI 530.

²⁸ Hegel hatására Anton Günther, akit szisztematikussal vádoltak, a háromszemélyű Istent egyedül az isteni öntudatból vezette le. Hegel szellemfilozófiája hatására olyan folyamatnak tekintette az Abszolútumot, amely háromszorosan tételezi magát mint tézist, antitézist és szintézist, ami a Szentháromság három személyének felel meg. Vö. OTT 91.

²⁹ LOCKE, John, *Értekezés az emberi értelemről* (ford. Vassányi Miklós; Budapest 2003) II, 8. fejj., 13, 142.

³⁰ MESZLÉNYI 535.

gyarázta, hogy a személyek számát nem ítélem meg az öntudatok száma szerint, hiszen, ha két értelmes lény egyesülne, akkor egy személyük volna, mégpedig összetett öntudattal, és már csak együtt létezhetnek, együtt alkothatnak egy független ént.

Locke hatása abban is megmutatkozik, hogy az angol filozófus különbséget tett az elsődleges és másodlagos minőségek által előidézett ideák között, az előbbieket az érzékelhető nagy testeknek, míg az utóbbiakat az apró, „érezkelhetetlenül kicsiny testeknek” tulajdonítva.³¹ Ebből következtethetünk az elsődleges és másodlagos tulajdonságok létre, melyek megkülönböztetésnek a szisztematikus teológiában a megtestesült Logosz értelmezésére is hatása van.³² Meszlényi hangsúlyozta, hogy a modern protestáns teológia lemondott Isten változhatatlanságának tanításáról. „Az esteleges formákban megjelenő szükségzerű lény lehetetlen fogalom”³³ – jegyezte meg. Thomasius szerint a Logosz megtestesülve megfosztja magát relatív isteni tulajdonságaitól. Meszlényi szerint azonban Thomasius tanítása logikusan vezet Krisztus emberi lelkének tagadásához, hiszen az emberi lélek szerepét a „lélek-szerű depotenciált Logosz” tölti be. Ez pedig Meszlényi szerint apollinarizmushoz vezet, akkor is, ha maga Thomasius kifejezetten tiltakozott az apollinarizmus vádjá ellen.³⁴

A német evangélikus Wolfgang Friedrich Gess (1819–1891) szerint a Logosz nemcsak a relatív, hanem az összes isteni tulajdonságáról lemondott: a Logosz működése nemcsak egyszerűen potencialitásba húzódott vissza, hanem a Logosz isteni képessége csökkent.³⁵ Gess túlzó kenotikus álláspontot képviselt, „éppen azért, mert logikus következtetések vezetnek álláspontjára, műve ezért klasszikusan állítja elének a kenosis tarthatatlanságát”.³⁶ A Logosz ebben az összefüggésben elveszíti öntudatát, és „az öntudatlanság állapotából lassan, az emberi megismerés fáradtságos útján jut Isten messiási küldetésének megsejtéséhez”.³⁷ Ebből azonban az következik, hogy Jézus is hitt, még hozzá abban az értelemben, hogy ez a hit volt az „egyedüli megismerési mód, ami istenfiúságával, s a Logoszt megillető dicsőséggel megismertette”.³⁸ Ez az elmélet már teljesen összeegyeztethetetlen a kalkhedóni dogmával.

³¹ Vö. LOCKE II, 27. fejt., 9, 369.

³² Vö. RAUSER, Randal, *Logos and Logos Ensarkos: Christology and a problem of Perception*, in *International Journal of Systematic Theology* 5/2 (July 2003) 134-138.

³³ MESZLÉNYI 586.

³⁴ Vö. PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.1, 30-31.

³⁵ Vö. PUSKÁS 186.

³⁶ PL, Meszlényi Zoltán hagyatéka, 5. doboz, 3.1, 33.

³⁷ Uo. 35.

³⁸ Uo.

A dán Hans Lassen Martensen (1808–1884) és a svéd Oscar Bensow (1870–1936) azt állították, hogy a Fiú ugyan megtartotta isteni tulajdonságait, de nem eredeti alakjukban. Az első esetben a depotenciált Logosz isteni lényege érintetlen maradt, amikor megfosztotta magát relatív isteni tulajdonságaitól. Thomasius megkülönböztette Isten immanens és relatív tulajdonságait. Immanens tulajdonságai abszolút boldogsága, abszolút hatalma vagy abszolút értelmisége. Relatív tulajdonságaihoz – melyektől a depotenciált Logosz megfosztotta önmagát – azonban a magyarázat szerint a teremtés ténye juttatta hozzá a Teremtőt, így ezek a mindentudás, a mindenhatóság és a mindenüttvalóság tulajdonságai. A kenózis ezeket a tulajdonságokat érintené. Ez – jegyezte meg Meszlényi – azt jelentené, hogy Isten ismerete és jelenléte a világ teremtésével változott: jelenléte módosult, ismerete pedig növekedett. Isten azonban abszolút értelmes lény, aki megismerte a teremtett mindenséget a teremtés nélkül is, mint lehetséges világot. A Logosz depotenciálódása tehát nem tűnik megokolhatónak Thomasius megkülönböztetése alapján. Bensow a Logosz abszolút értelméről beszélt, melynek lényege a mindenség végtelen, intuitív és szimultán ismerete. Amikor a Fiú megtestesült, a saját megismerési módját alakítja a világ kínálta lehetőségekhez. A megtestesült Logosz megismerése így diszkurzív, melyben nem egyszerre, hanem egymás után jelennek meg a dolgok képei. Ám ha a Logosz öntudatlanná lesz – tette hozzá Meszlényi –, akkor nemcsak az abszolút értelem működési formájától fosztja meg magát, hanem magától az abszolút értelmétől, hiszen „az, hogy a Logosz csak a megismerő képességet tartotta meg magának, minden ismeret nélkül, semmit sem magyaráz”.³⁹

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A kenotikus krisztológiák közös jellemzője, hogy felételeznek a Logoszban olyan tulajdonságokat, amelyeket korlátozhat önmagában, vagy amelyekről egy az egyben le is mondhat, legalábbis földi élete idejére, anélkül hogy az isteni természet csorbulna benne. Ez azonban ellenkezik Isten változhatatlanságának tanával. A Kalkhedóni Zsinat így tanított Krisztus isteni és emberi természetéről:

„Egy és ugyanazon egyszülött Fiú Úr Krisztust kell vallani két természetben össze nem elegyítve, változhatatlanul, meg nem osztva és szétválaszthatatlanul, anélkül hogy az egyesülés által a két természet külön-

³⁹ MESZLÉNYI 596.

bözősége bármi módon eltűnnék, hanem inkább úgy, hogy mindkét természet sajátossága épségben maradjon...⁴⁰

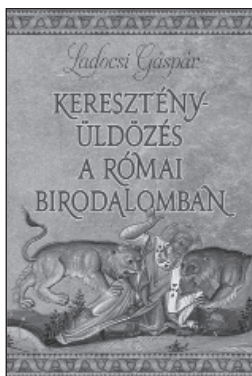
A kenotikusok szerint a keresztény teológia éppen azért nem tudta tovább vinni a krisztológiai problémát, mert istenfogalma nagyon merev volt. Ezért a Logosz megtestesülésének magyarázata érdekében ez az irányzat lemondott Isten változhatatlanságának tanításáról. Ahhoz azonban, hogy az örök Logosz megtestesüljön, nincs szüksége saját isteni természetének korlátozására, sőt, az irányzat által bemutatott depotenciált Logosz tanítása miatt a protestáns kenotikus teológiák nem tűnnek összeegyeztethetőnek a Kalkhedóni Zsinat tanításával. Meszlényi írása éppen apologetikus stílusa miatt tűnik különösen értékesnek és világosnak a kenózis magyarázatára vonatkozóan.

⁴⁰ DENZINGER – HÜNERMANN 302.

Ladocsi Gáspár

KERESZTÉNYÜLDÖZÉS A RÓMAI BIRODALOMBAN

Az egyháztörténelem az első három évszázadot szimbolikusan a katakombák egyházának nevezi, mely idő alatt a hatalommal való egyenlőtlen küzdelme mellett a kultúrákkal szemben is meg kellett vívnia harcait. A nyugalmazott tábori püspök kötete kiváló összefoglalása annak, hogy miként tapasztalta meg az Egyház kezdetétől fogva az üldöztetés kemény valóságát. Bemutatja az első századok uralkodóinak, császárainak keresztényüldözését, a vértanúk kultuszának kezdeteit.

236 oldal, színes képmelléklettel, puhafedeles. Ára: 2400 Ft

Dolhai Lajos

AZ EUCHARISZTIA TEOLÓGIÁJA

A 2020-ban Budapesten megrendezésre kerülő 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra készülve szükség van olyan kiadványokra, amelyekből a lelkipásztorkodó papok és a katolikus hívek megismerhetik az Eucharisztia teológiáját és annak liturgikus teológiai, pasztorális és lelki-ségi vonatkozásait. E kötet a korábbi, hasonló műveknél jobban hangsúlyozza a liturgikus összefüggéseket, de olyan gyakorlati teológiai témákat is felvet, amelyek mint tisztázandó kérdések, aktuálisan jelen vannak Egyházunk életében (a szentáldozás feltételei; a szentáldozás bűnbocsátó hatása, a kézbeáldoztatás.)

280 oldal, puhafedeles. Ára: 2990 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda
1364 Budapest, Pf. 277. • TELEFON: 318–6957
szitkonyvek.hu